ЧЕНИНО ЧЕНИНИ

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ

*

ФРОМАНТЕН РЕМБРАНТ

1

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ
ЧЕНИНА ЧЕНИНИЈА

ФРОМАНТЕН

РЕМБРАНТ

ШТАМПАНО КАО РУКОПИС

Са француског превео I, II, III део
ДРАГОЉУБ КАЊИЋ

Штампарија Предузећа „Глобус" НРС — 1950/533

Свеска која у овом броју садржи један део Ченинијевог „Трактата о сликарству" и као додатак Фромантенову студију о Рембранту нема значај неког практичног уџбеника. Она је израсла из потребе да се студентима Академије лцковних уметности пружи могућности за проширење ликовне културе и због тога ће у току повременог излажења добијати различита обележја. У том смислу њен карактер се неће свести само на изношењ историског материјала и превода из светске литературе већ ће се у виду полемике проширити на проблематику са којом се данас бавимо.

Ченино Ченини, чији ће „Трактат о сликарству" бити објављен у прва два броја стада у групу сликара који су се васпитали под утицајем Ђота као настављачи његовог рада.

Познат у историји уметности по „Трактату" забележио је сва техничка искуства по којима се тада радило и стим његова књига садржи све што је у техничком погледу и у методу чинило Ђотовску традицију. Више од тога у Ченинијевом делу се налазе већ сви елементи новог уметничког схватања односа према природи насупрот ранијем византиском од чијих се основа вероватно пошло и због чега би било интересантно правити поређења са технолошким поступцима наше средњовековне уметности у оном периоду када је кретање ка реализму било у неколико отворено.

ПРВИ ДЕО

Овде почиње књига о уметности коју је написао и саставио Ченино да Коле (Cennino de Colle) клањајући се Богу, светој богородици Марији, светом Евстахију, светом Франи, светом Јовану Крститељу, светом Антуну Падованском, и у главном свим свецима и светитељима, одајући поштовање Ботту, Тадеу и Анђолу, учитељу Ченијевом, а за добро и корист онога ко хоће да постигне уметност сликарства.

I

У почетку је свемоћни Бог створио небо, земљу и на њој све што живи и дише, створио је човека и жену по сопственој слици, обдаривши их свим врлинама. По несрећи Адам потстакнут од Луцифера који из злобе, препрености и неваљалства наведе на грех против воље божје, Еву која у грех увуче и Адама. Бог љут на Адама и Еву нареди једном анђелу да их истера који им рече: „Пошто сте прекршили божије наредбе, идите и проводите живот пун патње и невоља". Адам кога је Бог изабрао за оца свих нас и тако га племенито обдарио, увидео је свој грех и напустио идеју сазнања да би започео да радом својих руку обезбеђује живот. Он узе ашов у руке а Ева поче да шије. Следовало је више вештина сасвим различитих једна од друге, рођених потребама. Нека је захтевала више знања него друга, нису могле бити све једнаке, јер је наука најплеменитија. После ње долази друга која је по свом пореклу њој врло блиску, она излази из науке а формира се радом руку. То је једна уметност, који се означава именом — *сликање;* и захтева фантазију и вештину руку; помоћу ње се проналазе нове ствари под познатим облицима природе и остварују се руком тако да изгледа да јесте оно што није. Исправно је што она заслужује тако да буде одмах иза науке у другом реду, крунисана именом поезије. То је исправно зато што се сликар као и песник може осећити способан да по свом искључивом знању усклађује, повезује у целину према томе да ли му се свиђа или не, да под упливом фантазије постави фигуру усправну, да седи или ако му се свиђа пола човека пола коња. Ја се осећам срећан што могу да служим свима онима који осећају снагу, знање и способност да са неколико драгуља украсе ту основну науку, а такође и онима који хра-

бро и без много знања (као што сам и ја, један мали члан који учи уметност сликања) иду напред и пружају тој науци оно мало што им је Бог дао, знајући да нема тако малог члана који не би могао бити користан у уметности сликарства.

Ја, Ченино син Андреа Ченини рођен у Коле Ди Валделса (Colle di Valdelsa) био сам посвећиван у тајне уметности за време од дванајест година од сина Тадеовог Ањола (Agnolo) из Флоренсије мог учитеља. Њега самог уметности је научио Тадео, његов отац, кога је крстио Ђото и који га је држао као свог ученика 24 године. Ђото је изменио сликарство, одвео га је од грчке форме до модерне латинске форме. Његова је уметност била тако потпуна да га нико није достигао у снази. За корист свих оних који хоће да постигну ову уметност, изложићу све чему ме је научио мој учитељ Ањоло, и све што сам потврдио покушајима своје руке, призивајући пре свега великог свемогућег Бога у лику оца, сина и светог духа; затим свету Богородицу Марију: евангелисту Луку, првог Хришћанског сликара, светог Евстахија мог патрона и углавном све свеце из раја. Амин.

II. Како су до уметности дошли једни које је надахњивао узвишен дух, други из користољубља.

Они које уметност надахњује природном љубављу, украшени узвишеним духом полазе на пут да би је освојили. Цртеж задобија њихову интелегенцију а природа их води саме, они иду ка њој без вођа, без учитеља, вођени само својим племенитим духом. Да би дошли дотле да спознају њена блага потребан им је учитељ са којим ће доћи до савршенства слушајући га и служећи му. Други то чине из сиромаштва и нужде, али треба да то буде чешће случај оних који долазе ради љубави према уметности и племенитости срца.

III. Како треба да се понаша онај који хоће да стигне.

Ви које нежност духа носи до љубави према вр ини и ви који се опредељујете за уметност, почните тиме што ћете обући ово одело: љубав, веру, послушност и стрпљивост. Најпре што можете ставите се под вођство једног мајстора и учитеља. Напустите га најкасније што можете.

IV. Ред који ће ти показати из колико се делова састоји уметност.

Темељ уметности и почетак свих радова заснивају се на цртежу и боји. Ова два дела захтевају знање млевења, туткалисања, пресвлачења платном. Ливење гипса, стругање

и глачање гипса, прављење орнамената у гипсу, стављања позлате, глачања, прављења темпере, грундирање, копирање помоћу рупица на хартији, уцртавање на малтеру, рад у злату, контурисање, колорисање, лакирање дрвета, то јест на пано-у. За рад на зиду потребно је знати квашење, малтерисање, изравнавање, глачање, цртање, колорисање al fresko и завршавање a secco, радити темпером, правити орнаменте и завршавати слику. Толики је ред знања великих мајстора о којима сам говорио. Од њих сам научио ово мало што знам и што ћу изложити даље део по део.

V. Како се почиње цртати на таблици и којим редом.

Као што смо већ рекли, треба почети од цртежа. Потребно је да знаш којим је редом најпогодније почети цртати. Најпре узми једну равну и добро углачану шимширову дашчицу, величине једног педља (1/4 метра) добро опрану у води и истрљану и углачану „ossa sepiae-ом“ којом се служе гравери при прављењу отисака. Кад се та таблица добро осушила узми млевених костију које си једно два сата туцао да се добро усигне. Уколико је лакши уголико можеш сматрати да је бољи. Сакупи га, држи га увијеног у сув папир и када ти буде потребан за препарирање таблице, узми једну количину колико пола зрна пасуља тих костију мешај их са пљувачком и растрљај прстом по целој таблици, пре него што се она осуши, и све дотле док се прах распростре подједнако по свим местима.

VI. Како се црта на разним врстама таблица.

Може се за цртање употребљавати и таблица од старог смоквиног дрвета. Такође у трговини има разних врста које се употребљавају; то су од препарираног пергамента на гипсу премазаним белом уљаном бојом. Када их се превлачи коштаним прахом поступа се на исти начин који сам раније навео.

VII. Која врста костију је добра за препарирање таблица за цртање.

Потребно је знати које су кости добре. Узми ребра или кости из крила од кокоши или петла, уколико су старији утолико су кости боље. Овакве какве их нађеш испод стола, стави их у ватру и кад видиш да су сасвим беле, беље од пепела, извуци их и самељи на камену од порфира како сам ти раније рекао и можеш се њима служити.

VIII. Како треба почети цртати иглом и са каквим осветљењем.

За препарирање су исто тако добре кости и из бута од јагњета, сагорене и препариране како сам ти раније рекао. Узми један стилет од сребра или бакра, није важно од чега је само ако му је врх од сребра, танак, гладак и леп. Тада почни да црташ предмете најпажљивије што је могуће да би вежбао руку а са стилетом вези по таблици тако овлаш да се једва види то што си почео да црташ и тада понављај потезе мало по мало, често их прелазећи да би направио сенку. Тамо где хоћеш да ти буде најтамнија сенка треба да прећеш стилетом највише пута, напротив на испупчењима треба што мање да дираш. За путоказ и вођу треба да ти буде то што можеш видети на сунчевој светлости, твоје око и твоја рука. Без те три ствари не може се ништа паметно направити. Када црташ постави се под умерену светлост и тако да ти сунце долази са леве стране. Тако припремљен можеш се упустити у цртање радећи помало сваког дана а да ти се не огади.

IX. Како ћеш на својим лицима да распоредиш светло и сенку дајући им на тај начин рељефност.

Ако ти се деси када црташ, или копираш у цркви, или сликаш на местима мање згодним, да не можеш да имаш светлост с леве стране или онако како ти већ одговара, спреми се да даш рељефност својим фигурама или цртежу према распореду прозора који се налазе ту, и који ти осветљавају. Тако пратећи светлост с оне стране са које ти она долази, постави на цртежу светло и сенку онако како сам ти рекао. Ако ти светлост долази спреда, и удара тачно у средину постави свој рељеф према њој. А ако ти светлост долази кроз неки прозор који је већи од осталих на истом месту, постављај се према најживљој светлости и ради пратећи је и цртајући разумно: јер ако у томе погрешиш, твој рад неће имати рељефности и биће једна ствар проста и невешта.

X. По којим упуствима и којим редом се црта на пергаменту или памучном платну цртајући сенке акварелом.

Вративши се на упуства која смо изнели видећемо да се може цртати и на пергаменту и на платну. На пергаменту можеш цртати поменутим стилетом, пошто по њему распростреш прах од костију помоћу трљања зечијом шапом. Ако хоћеш да када си направио цртеж стилетом, начиниш цртеж јаснијим, цртај најтамнија места мастилом према потреби, затим осенчи наборе једним тоном од мастила, то јест једна пуна љуска од ораха воде и две капи мастила, и цртај четком која се обично прави од длаке из веверичиног репа. Тако, према потреби сенке и светла можеш потамнити акварел додајући му још коју кап мастила. Исто тако се можеш за сенчање служити и бојама у форми хлепчића којима се служе миниатуристи, боје превучеш темперо м од гуме или беланцетом од јајета добро истученог и течног.

XI. Како се може цртати стилетом од олова.

Такође се може цртати и на папиру који није превучен прахом од костију, стилетом од олова који се прави искивањем (ковањем) од два дела олова и једног дела калаја.

XII Како можеш ако си погрешио у цртању стилетом од олова да избришеш цртеж.

На папиру се може цртати поменутим стилетом од олова са или без претходне препарације прахом од костију. Ако ти се некипут деси да си се преварио у цртежу и ако би хтео да обришеш неке линије, узми мало средине од хлеба, и њом трљај по папиру и скинућеш тако све што хоћеш. На папиру се исто тако може цртеж сенчити мастилом, бојама, или бојама минијатуриста мешаним већ поменутом темперо м.

XIII Како треба цртати пером.

Ако си провео у претходним вежбањима мање-више годину дана, и ако си у томе постигао успеха и задовољства покушај понекад да црташ на папиру само једним фино резаним пером. Цртај нежно сенку, светло, полутонове, мало по мало прелазећи пером по неколико пута по цртежу. Ако хоћеш да ти цртеж буде мирније површине-глаткији, ради на њему и са мало акварела шиљатом четком од веверичног репа, као што сам већ описао. Цртајући пером стећи ћеш вештине, која ће те оспособити да црташ ствари из главе (напамет).

XIV. Како треба резати пера за цртање.

Допустићемо себи да прећемо преко овог одељка који неће никога ничему научити.

XV. Како се црта на тонованом папиру.

Да би дошао до светлости корак по корак и да би почео отварати врата која воде ка раду бојама, треба да изабереш један друкчији начин цртања од овога кога смо описали горе.

Тај начин се зове цртање на тонованом папиру, био то пергамент или обичан папир. Кад хоћеш да их тонујеш а и један и други се тонују на исти начин, истом темпером, било да правиш ружичасту боју, или боју лана, или зелену, плавичасту, сиву или инкарнат или како хоћеш, све захтевају исту темперу, исто време за рибање боје и на свима се црта истим начином. Истина је да је зелена боја најраспрострањенија и да се њом највише служи, било за сенчење било за осветљавање белим. Пре него што ћу ти говорити о раду са бојама, њиховом саставу и њиховим мешавинама ја ћу ти овде дати укратко једно лако сретство којим ћеш тоновати папир који ти је потребан за цртање.

XVI. Како се прави и како се употребљава зелени тон за папир за цртање.

Кад хоћеш да тонујеш лист пергамента или папира, узми зелене земље у количини половине љуске од ораха, половину те количине окера и четвртину беле боје у хлебчићима, туцаних костију у количини зрна пасуља, цинобера колико пола пасуљевог зрна, све то заједно помешај и рибај на камену од порфира, разређено чистом водом са бунара, реке или чесме. Рибај ту боју догод ти снага допушта; не можеш их сувише изрибати: уколико је боја више рибана у толико је боља. Ове речене ствари мешај са туткалом чије ти ево јачине: узми комад туткала од апотекара, не туткало од риба, стави га у суд да би га растворио са две чаше чисте воде и остави да се кисели једио шест часова. Затим тај суд са туткалом стави на благу ватру и скидај пену кад почне да ври. Кад видиш да је већ мало искључало и да се туткало добро растворило, процеди га два пута. Узми један суд за боје довољно велики да прими боје које си рибао и сипај ту тога туткала дотле док не видиш да боја може да цури са четке; четка треба да ти буде од свињске длаке, довољно велика и довољно мека. Тада узми папир који хоћеш да тонујеш и премажи га бојом по целој површини водећи руком четку лежерно и полусуву, час у једном смеру час у другом док га не премажеш три четири, пет пута, и док не видиш да се боја по папиру равномерно распрострла. Између сваког слоја чекај да се претходни осуши. Ако приметиш да се папир за време те операције почео набирати — то је знак да је туткало било сувише јако. Иако си већ ставио прве слојеве можеш га поправити. А како? Стави га у чисту млаку воду. Када је папир обојен и сув, узми један нож и пређи лежерно оштрицом преко површине папира да би отклонио зрнца у боји којих може бити.

XVII. Како да тонујеш и глачаш пергамент.

Кад хоћеш да тонујеш пергамент треба да га ставиш у воду са чесме или извора док не постане мек и гибак. Затим га разапни ситним ексерчићима на једну даску као кожу од добоша и како смо горе рекли наноси на њега боју мало помало. Ако ти се догоди да пергамент или папир не буде гладак и раван по твом укусу, узми их и стави на једну орахову даску или на раван и чист камен. Покриј папир који си тоновао једним другим сасвим чистим листом папира и каменом којим се глача злато, глачај трљајући свом сиагом своје песнице. На тај начин ћеш учиннти да папир постане гибак и гладак. Истина је да понеки радије директно глачају папир који је тонован, при чему камен за глачање даје папиру помало сјаја. Ради како хоћеш, али ја сматрам да је онај мој први начин бољи: Логично је да трљајући папир каменом да би ти се сијао, сметаш сјају цртежа од оловке којом ћеш радити као и акварела којим ћеш прелазити преко цртежа и нећеш на цртежу имати ни сенке ни светло као кад би радио по првом начину. Sit nihilominus[1]) ради како будеш хтео.

XVIII. Како се тонује папир црном или виолетном бојом.

Вежбај се да правиш ове боје. Да би тоновао папир виолетном бојом, узми према количини папира коју сам раније означио пола унче сирове беле боје и колико зрно пасуља камена аметиста, и рибај их најбоље што можеш. Коликогод даље рибаш боја је све боља и боља. Потом мешај боју са туткалом онако како смо већ рекли.

XIX. Како се папиру даје тон индига

За тон индига, узми за исту количину папира, пола унче беле боје и у тежини два зрна пасуља венецијановог индига, рибај их заједно без страха да ћеш их прерибати. Заврши са истим туткалисањем које смо раније описали.

XX. Како се тонује папир у црвенкасто или бојом бресквe.

За тоновање црвенкастом бојом исте количине папира, узми пола унче зелене земље, за два зрна пасуља беле боје и једно зрно пасуља синопие или чисте црвене боје. Рибај их на исти начин и мешај их са туткалом или темпером.

---

[1]) Правилно је рећи: „Sit nihil hominibus“ итд. Сваки пут када се аутор служи латинским фразама он их наводи у жаргону; онако како се говори у народу.

XXI. Како се тонује папир бојом инкарнат.

Да би тоновао папир бојом једног доброг инкарната узми за увек исту количину папира пола унче беле боје, и мање од једног пасуља цинобера. Рибај их заједно и мешај са темпером.

XXII. Како се тонује папир у сиво.

Сиви тон се прави када се узме четвртина унче беле боје, за зрно пасуља светлог окера, и мање од половине пасуља црне боје. Рибај их заједно као и обично и туткалиши као и остале, додавши за мање од зрна пасуља туцаних костију. Ово ти је довољно за тоновање папира у свим бојама.

XXIII. Како се може на „кречном“ папиру направити копија доброг цртежа.

Треба такође да знаш да има један папир који се зове „кречни“ који ти може бити врло користан за копирање главе, фигуре или полуфигуре, према томе шта хоћеш од руку великих мајстора. Да би добро и верно пренео контуре неке слике или цртежа или фреске, стави тај провидни папир на фигуру или цртеж, причврсти папир пажљиво на четири краја помоћу црвеног или зеленог воска. Кроз прозирни папир ће се провидети фигура, цртеж одоздо, тако да ћеш је моћи јасно видети. Тада узми једно оштро зашиљено перо или четку од мардера исто тако танку и мастилом прати контуре и избочине доњег цртежа. Исто тако означи лако и понеке сенке према томе да ли их можеш видети кроз папир. Тада скини папир додај му светла места и рељеф према оним принципима које сам ти раније описао.

XXIV. Први начин на који се прави чист прозиран папир.

Ако не будеш нашао готов прозирни папир када ти је потребан, направи га на следећи начин: узми лист пергамента, дај га у радионицу папира да га састружу док не постане танак. Он је транспарентан сам по себи.

Ако хоћеш да буде још провиднији, узми чисто добро лањено уље и премажи лист помоћу памука. Остави га да се неколико дана суши и биће одличан.

XXV. Како се помоћу туткала прави транспарентан папир.

Ако хоћеш другим срётствима да направиш тај транспарентан папир, узми један мермеран или порфирни камен и узми туткало од рибе и оно туткало које продају апотекари. Стави све то у чисту воду да се кисели, затим шест главица лука и чашу воде. Пусти све то да ври. Пошто проври процеди га два — три пута. Тада то туткало добро очишћено, течно и топло једном четком премажи преко чистог камена на исти начин као што се тонује папир. — Камен треба превући слојем маслиновог уља. Када је туткало намазано и када се на камену осушило, почни са једног места врхом ножа да га одвајаш од камена, дотле док не будеш могао ухватити руком крај од тог папира односно покожице. Треба да имаш вешту руку да скинеш здрав и читав тај папир са камена. Ако хоћеш да преврнеш тај папир пре него што га скинеш са камена, узми добро кувано лањено уље и једном га четком премажи преко целог папира и остави два три дана да се суши. Онда ћеш имати један добар транспарентан папир.

XXVI. Како се од обичног папира може направити транспарентан.

Такав исти папир о коме смо говорили може се направити и од обичног папира. Ако је папир танак гладак и сасвим бео, премажи га лањеним уљем, као што сам ти горе рекао. Папир ће постати транспарентан и добар.

XXVII. Како треба највише што можеш да се одаш цртању и копирању по великим мајсторима.

Међутим, време је да идеш даље да би могао остварити све шта си научио. Направио си тоноване папире; твој је посао сада да идеш даље тим путем. Ти си већ посветио извесно време цртајући на таблицама као што сам те најпре научио. Сада почни да црташ најбоље ствари које можеш наћи, створене рукама великих мајстора, у којима уживаш. Ако се налазиш у околини у којој има пуно добрих мајстора утолико боље по тебе. Међутим, ја ћу ти дати један савет: изабери увек онога који је најбољи и онога који има највећу славу; везујући се за њега из дана у дан, било би противприродно да не примаш нешто од његовог начина и правца. Док међутим, ако ти црташ данас по овоме сутра по ономе нећеш имати начин ни једног ни другог и можда ће за тебе испасти нешто необично: једног дана ћеш хтети радити као овај, сутра као неки други и најзад нећеш ништа моћи довести до савршенства. Ако наставиш да пратиш само једног морао би имати јако грубу интелигенцију па да не убереш никакав плод. Најзад ћеш доћи до тога да ти се фантазија коју ти је дала природа толико развије да ће те приморати да

узмеш један к[illegible]ин рада који ће бити твој лични и који ће тада морати бити добар јер твоја рука и твој разум, навикнути да негују цвеће, неће умети да изаберу трн.[1])

XXVIII. Како стављајући на прво место мајсторе треба стално да црташ по природи.

Запамти да је најсавршенији вођ који се може имати, најбоље упуство, триумфална врата која воде ка цртању — природа. Цртање по природи мора доћи пре свега. Треба да му се одаш ватрено и са одушевљењем, нарочито када почнеш да стичеш осећање цртежа, да наставиш истрајно да црташ и да ти никада ни један дан не прође а да ништа ниси цртао. И оно што ти изгледа мало, биће сваког дана довољно да те, може бити, доведе, до савршенства.

XXIX. Како треба достојно да се понашаш у животу и да брижљиво негујеш руку. У каквом друштву и како треба да почнеш цртати монументалне фигуре.

Свој живот треба тако да уредиш као да студираш теологију, филозофију или неку другу науку, употребљавајући умерено јело и пиће. Двапут дневно је доста јести и треба да се задовољиш тестимом лаким вином. Старај се да избегаваш да оптерећујеш руку, као, да бацаш камење, тегове од гвожђа, било сваку другу ствар која шкоди руци и чини да она дрхти. Од нечег другог може рука постати тако лака и дрхтава да се лелује на ветру као лист папира, а то је пречесто одлажење у друштво жена. Вратимо се нашем послу. Узми картон направљен од слепљених листова, или од лаког дрвета, довољно великог обима да се на њега може ставити један краљевски лист[2]) или његова половина, он ће бити добар да у њега ставиш своје цртеже и да на њега ставиш папир када ти је потребно да црташ. Тада отиди сам[3]) или у друштво људи који иду по истом послу као и ти и који ти не могу сметати. Ако је то друштво људи који више знају него ти, то ће за тебе бити најбоље. Тако одлази у цркве и капеле и почни цртати. Прво осмотри које је величине фигура коју хоћеш да црташ, где су сенке, полу сенке, осветљена места, и када си поставио сенке акварелом, сачувај површину за полутонове и стави осветљена места помоћу беле боје.

---

[1]) Леонардо да Винчи у свом трахтату осуђује овакав начин учења и каже да један сликар који иде тим путем може испасти сестрић али не син природе.

[2]) feille royale

[3]) Леонардо да Винчи у свом трахтату о сликарству препоручује сликарима самоћу.

XXX. Како треба да почнеш да црташ угљем на папиру, да провераваш пропорције и учврстиш цртеж стилетом од сребра.

Узми угаљ за цртање који је танко зашиљен као перо или стилет. Да би поставио прве пропорције, узми три дела главе која је подељена на три подједнака дела: чело, лице (нос) и од носа до испод браде. Једна од ове три мере ће ти служити за целу фигуру. Архитектура и позадина иза фигуре може ти бити добар вођ. Овим средствима ћеш се служити у случају да је фигура коју копираш сувише издигнута тако да је не можеш дохватити руком да узмеш меру.

Довољно је да ти твој разум буде вођа и ти ћеш наћи истину помоћу првих средстава која ти дајем. Ако ти први потези на цртежу не изгледају исправни у пропорцијама, узми једно перо од гуске или кокоши, истрљај и стреси угаљ којим си цртао и цртеж ће се скинути. Почињи поново све док не будеш видео да се пропорције твог цртежа слажу са онима на моделу. Потом, кад будеш просудио да си им се сасвим приближио, узму сребрну иглу и с њом окружи контуре и избочине на твом цртежу, такође најважније наборе на драперији. Када си с тиме готов, узми поново перо, добро стреси њиме сав угаљ и остаће ти чист цртеж стилетом.

XXXI. Како треба да црташ и сенчиш на тонованом папиру акварелом и како да осветљаваш белим.

Кад будеш хтео да стекнеш праксу са сенкама узми једну мекану четку и мастилом које је растворено у једној чашици нацртај покрете главних набора линијама, затим сликај сенке тих набора пратећи њихово кретање. Овај акварел је потребно радити разређен водом и четком која је упола сува. Немој се журити него мало по мало појачавај сенке прелазећи истом четком по неколико пута по местима која су у најдубљој сенци. Знај ако ти буде акварел сасвим танак и ако будеш сенке правио у пуно слојева без журбе и са љубављу оне ће бити фине, мекане као дим. Обрати пажњу на то да увек идеш четком плошно. Кад си завршио са тим првим начином сенчења, додај твом акварелу још једну две капљице мастила, промешај четком, тада са озом новом мешавином на исти начин пређи сенке у дубини набора, посматрајући њихов првобитни облик и не губећи из вида да их треба увек делити на три дела: сенку, полусенку — површина папира и светлост. Када си ово завршио узми мало беле боје добро изрибане са гумарабиком (касније ћу ти рећи како се та гума топи и раствара и навешћу ти све врсте туткала); врло мало беле боје ће ти бити довољно.

Узми једну чашицу чисте воде, покваси у њој четку и њом трљај ту белу боју коју си изрибао, ако је боје много у четки прстима је мало исцеди и дај јој облик тако да ти четка буде полу сува. Почни увек у површини да прелазиш том бојом места која треба на цртежу да буду најсветлија ради рељефности. Настави ту операцију више пута водећи осетљиво четку, затим да би направио најистакнутији рељеф, највећа испупчења, узми једну шиљату четку и врхом четке са белом бојом, испуни најосветљеније партије. На исти начин једном малом шиљатом четкицом и чистим мастилом исцртај ивице набора, контуре носа, очију, длаке на бради, односно ивице браде и косе.

XXXII. Како можеш светла места цртати белим акварелом на исти начин као што си радио сенке разблаженим мастилом.

Када будеш имао више искуства саветујем ти да завршаваш светле партије сличним белим акварелом као што си радио акварелом од мастила. Узми белу боју рибану са водом, туткалисану жуманцетом од јаја и раствори је као и акварел од мастила. Само ово је теже радити и захтева више вештине. Све ово се зове цртати на тонованом папиру, то је пут који води уметности колорисања.

Таквим цртањем се бави највише што можеш, то је нешто што ће ти највише користити у твом учењу, употреби притом сву своју пажњу, старање и љубав.

XXXIII. Како се прави добар, фини и мек угаљ за цртање.

Пре него што одемо даље потребно је да ти покажем како се прави угаљ за цртање. Узми суве и доброг изгледа штапиће од врбе, исеци их на комаде дужине шаке, или ако хоћеш четири прста, исцепај их на танке шипчице као да правиш шибице, и исто тако као шибице, увежи их у снопиће пошто си их изглачао и зашиљио на сваком крају као вретено. Направљене снопиће повежи на три места, у средини и на сваком крају, жицом од бакра или танком гвозденом жицом. Узми један читав лонац стави снопиће у њега док га не испуниш, затвори га и излепи глином тако да се његова унутрашњост не може испаравати. Тада отиди увече код пекара када је он већ завршио свој посао (тј. када је испекао хлеб) стави свој лонац у пећ и остави га до јутра. Ујутру погледај да ли ти је угаљ добро печен, ако није ти га стави опет у фуруиу док се добро не испече. Ако хоћеш да испробаш како је угаљ успео, узми комад два и цртај њиме по пергаменту, тонованом папиру или препарираном

паноу, и ако видиш да угаљ прави црне линије и да се добро држи, онда је добар, ако је сувише печен, угаљ се не држи на цртежу и спада на многим местима.

Ево ти још једног начина за прављење угља за цртање. Узми једну чинију од печене глине, затворену онако како смо раније рекли, стави је увече у жар покривши га одозго добро пепелом. Лези да спаваш, ујутру ће угаљ бити готов. На исти начин можеш правити и велике и мале комаде угља. Прави их онакве величине какве хоћеш. Од овог угља нема бољег у свету.

XXXIV. О једном камену који изгледа као угаљ за цртање.

Ја сам нашао за цртање један црн мекан камен који се доноси из Пијемонта. Он је тако мек да се може сећи ножем, сасвим је црн, може се њим радити исто тако добро као и угљем.

КРАЈ ПРВОГ ДЕЛА

ДРУГИ ДЕО

XXXV. О рибању боја

Да бисмо у пуном сјају дошли корак по корак до уметности, долазимо до рибања боја, означивши оне које су најпријатније, које су најтврђе, најјогунастије, које морају бити мало рибане, које више, једној треба ово туткало, оној треба једно друго. Исто као што су различите особине боја, тако и разна туткала захтевају различите начине обраде.

XXXVI. Номенклатура природних боја и како се прави и риба црна боја.

Знај да има седам природних боја од којих су, право речено, четири природне боје од земље, као црна, црвена, жута и зелена, а три такође природне али које морају бити обрађене, као бела, ултрамарин или немачки азур и светло жута. Али не идимо даље, вратимо се на црну.

Да би је рибао као што треба, узми један камен од порфира који је по својој природи чврст и јак. Има више врста камена за рибање, порфир, серпентин и мермер. Серпентин је мек и није добар, мермер још гори и још мекши. Најбољи је порфир: он се бира између најсветлијих. Боље је ако није сувише углачан, треба да буде велики у свакој димензији по један лакат. Узми један други камен који треба да држиш у руци, такође од порфира, одоздо раван а горе коничан у облику чиније, нешто мањи, тако да га можеш држати у руци и управљати њиме овамо онамо како ти се свиди.

Тада узми извесну количину црне боје или било које боје, у величини приближно колико један орах, и стави је на камен. Оним каменом који држиш у руци самељи боју у прах, наспи одозго чисте воде са реке, чесме или извора, и рибај боју једно пола сата, сат или колико хоћеш, јер ако би је рибао годину дана, боја би била само боља и црња.

Спреми онда један комад танког дрвета, широк три прста, који има оштрицу као нож и са том оштрицом трљај камен и покупи чисто боју са камена. Одржавај је да буде течна, не сувише сува, тако да се добро разлива по камену да би је могао лепо самлети и покупити.

Тада је метни у једну малу посуду и сипај воде до ивице посуде. Боја се тако неће моћи сушити, посуду држи заклоњену од прашине и сваке друге прљавштине, најбоље ће бити ако је ставиш у једно сандуче у које можеш ставити неколико посуда заједно.

XXXVII. Како се праве разне врсте црне боје.

Знај да има више врста црне боје. Једна се добија од једног меког црног камена и та боја је масна. Запамти да је свака посна боја боља него масна, једино ако се прави позлата на пано-у болусом или зеленом земљом, тада, уколико је боја маснија, утолико боље прима злато. Али оставимо то.

Постоји црна боја која се прави од пузавица винове лозе. Ове пузавице се спале и када се спале сипа се преко њих вода и риба се као и свака друга црна. Ова боја је посна и од најбољих које су у употреби.

Једна друга врста црне боје се прави од сагореле бадемове љуске или коштице од бресака. Таква црна је лака и добра.

Једна друга црна боја се прави на овај начин: Узми једну лампу напуњену уљем од ланеног семена и запали је. Стави је испод једног бакрача чије је дно сасвим чисто на тај начин да пламен буде на раздаљини од три прста од дна бакрача да би пламен ударао у дно и хватала се гар. После извесног времена узми бакрач и неким оруђем састружи ту боју или ту гар тако да она падне на неки папир или у суд. Та боја је ситног зрна и тако лака да је не треба рибати. Напуни на тај начин неколико пута лампу уљем и стављај испод бакрача док не добијеш довољно боје[1]).

XXXVIII. О једној боји по имену „Синопиа".

Постоји једна боја која се зове синопиа или пурпур. Та је боја по природи посна и сува, добро подноси рибање, уколико је више рибаш утолико је боља, добра је за употребу на пано-у, зиду, и фреско и секо.

Објаснићу ти шта је фреско а шта секо када будемо говорили о раду на зиду. Ово ће ти бити довољно за твоју прву црвену боју.

XXXIX. О начину прављења боје зване „цинабрезе" (cinabrese) која служи за сликање људског тела на зиду, и о њеним особинама.

Ова црвена боја је једна светла црвена по имену цинабрезе и колико ја знам њом се служе једино флорентинци. Савршена је за сликање светлих партија. Употребљава се за

[1]) По Диоскориду у античко време та боја је служила за писање.

сликање на зиду за фреске. Прави се од најбоље и најсветлије врсте синопие. Риба се помешана са белом „бојом светог Јована". Та боја се зове тако у Флоренсији и прави се од белог и чистог креча. Када су те две боје заједно изрибане, то јест две трећине цинабрезе и једна трећина беле, од њих се направе мали хлепчићи у величини пола љуске од ораха и пусте се да се осуше, а када ти буде потребна узми је колико ти буде требало. Ова боја ће ти одличио служити за сликање лица, руку и голог тела на зиду, као што сам ти рекао а некипут њом можеш насликати и лепу драперију. На зиду ће изгледати као да је сликана цинобером.

XL. О црвеној боји која се зове цинобер — како је треба справити.

Има једна црвена боја која се зове цинобер. Прави се хемијски, дестилацијом. Детаље о томе би било сувише дугачко наводити, ако хоћеш око тога да се мучиш наћи ћеш рецепте код калуђера, али ја ти саветујем да не губиш време у неизвесној пракси, него да боју узмеш од апотекара за новац. Научићу те како ћеш при куповини препознати цинобер доброг квалитета. Купуј увек цинобер у комадима, никад измрвљен или у праху, јер се он често фалсификује мешањем са минијумом ил прахом од цигаља. Посматрај цео комад цинобера. Најбољи је онај чији су комади најдужи и чије су жиле издужене и фине. Стави га на камен и рибај колико год можеш. Кад би га рибао двадесет година сваког дана он би био само бољи и савршенији. Ова боја се може радити са разним врстама тутқала, према томе где ју је потребно ставити. Касније ћемо се на њој задржати и ја ћу ти рећи где ју је нарочито потребно употребити. Пази на то да та боја по својој природи не подноси ваздух, и да се боље сачува на пано-у него на зиду, јер ако је употребљена на слици на зиду, током времена у додиру са ваздухом постане црна.

XLI. О боји која се зове миниум.

Црвена боја која се зове миниум је хемијски продукт. Та боја је добра само за употребу на пано-у. Ако се њом служиш за сликање на зиду, чим дође у додир са ваздухом постаће црна и изгубиће сву своју боју.

XLII. О особинама једне црвене боје која се зове сангвин.

Црвена по имену сангвин, је једна природна црвена боја, то је један камен врло чврст и солидан, он је тако тврд да се од њега праве каменови и зупци за глачање злата на пано-у. Постаје црн и савршен као диамант. Тај камен када је чист има љубичасту или црну боју, има жилице као цинобер. Најпре га измрви у авању од бронзе, пошто, ломећи га на камену од порфира, могао би га расути. Кад си га измрвио, стави количину која ти је потребна на камен за рибање и мешај га са водом. Уколико га више рибаш утолико ће бити бољи и имаће лепши тон Ова боја је добра на зиду, употребљена а фреско даје један леп тон „кардиналеска" или виолет и кармин. На други начин није добра за употребу ни за туткалисање.

XLIII. О једној црвеној боји која се зове санг де драгон.

Има́ једна боја која се зове санг де драгон, њом се служе често при сликању на папиру, то јест за миниатуре. Остави је на миру и не труди се око ње, она ти по својој природи неће пружити задовољства у раду.

XLIV. О особинама црвене боје која се зове лак.

Има једна боја која се зове лак и која је вештачки производ, за њено прављење постоји више рецепата, али ја ти саветујем да је купиш за новац посматрајући при куповини њене особине. Потребно је да умеш да препознаш која је добра јер их има више врста. Лак се прави од отпадака свиле или сукна. Леп је на око. Само пази, ако има мастан карактер услед стипсе није трајан, било да је туткалисан или не, и одмах губи боју. Од тога лака се чувај, али узми онај који личи на гуму. Он је сув, постан, зрнат, личи на земљу и има боју сангвина.

Овакав лак је увек добар и савршен. Узми га, измрви га на камену и рибај са чистом водом, добар је на пано-у где се употребљава са темпером али је непријатељ ваздуха. Понеки га рибају са мокраћом али тада је непријатан због смрада.

XLV. О особинама једне боје које се зове окер.

Жута боја која се зове окер је једна природна боја. Добија се из планинске земље тамо где има жила сумпора, такође тамо где има жила синопие, зелене земље и других боја. Ја сам то видео једног дана када ме је водио мој отац Андреа Ченини кроз поље на брду Валделзи према покрајини Казоле где почињу шуме Коле-а испод једног села које се зове Дометава. Кад сам стигао до једне дивље рупе у једној малој долини гребао сам јаму неким предметом и видио сам различите жиле боја као окер, синопиу, светлу и тамну, плаву и белу и посматрао сам као највеће чудо света то што сам нашао беле боје у земљи. Међутим треба да

кажем да сам пробао ту белу боју и видео да је масна што значи да није добра. Такође је ту била и жила црне боје. Те боје су изг. едале на том терену као неки израштај на лицу човека или жене.

Вратимо се океру. Ја сам ножем копао по жили окера и кунем ти се да никад нисам гледао лепшу и финију боју окера од те, не само што је била скоро тако светла као ђалорино, била је мало тамнија, али за сликање косе и одела као што ћу те учити касније никад није било лепше боје.

Има га две врсте, светли и тамни. Свака врста се риба са водом на исти начин. Рибај их добро. Од тога ће бити само боље. Знај да је окер једна боја која је добра за све, специјално за фреско, исто тако и помешана са другим бојама, као што ћу те научити, њом се служи за сликање човечњег тела. одела, планина, кућа коња и углавном за све ствари. Ова боја има мастан изглед.

XLVI. О жутој боји која се зове ђалорино или светло жута (neapel — жуто).

Жута боја која се зове ђалорино је вештачки производ и врло добра. Тешка је као камен и отпорна против ломљења. Њом се служи за сликање на зиду а фреско где он траје вечито, на пано-у ју је потребно туткалисати. Ту боју треба рибати као и друге о којима смо говорили, у једној мешавини са чистом водом; није потребно сувише рибати, а најпре пошто ју је тешко разбити потребно ју је измрвити у авану од бронзе, као што се ради са лаписом аметиста. У раду је ово једна богата жута боја. Ова боја у мешавинама које ћу ти означити ствара лепе зелене тонове траве. Чуо сам за ту боју да се прича да је та боја један природан камен са врха планина, међутим ја ти тврдим да се та боја вештачки производи ма да не хемијски.

XLVII. О особинама једне жуте боје која се зове орпин.

Има једна боја која се зове орпин[1]) која је вештачка, хемијски продукт, вероватно toskanski. То је једна жута тамнија и сличнија злату него и једна друга. На зиду није добра ни а фреско ни као темпера, постаје црна чим дође у додир са ваздухом, врло је погодна за сликање на штитовима и копљима. Када се та боја меша са индигом добијају се боје траве и лишћа. Мора се употребити са туткалом ради везивања. Употребљава се у медицини. Од свих боја о којима смо до сада говорили ова је најтврђа за рибање. Зато кад хоћеш да је рибаш стави извесну количину боје на

[1]) Auripigment.

камен, и тим каменом који држиш у руци трљај, ситнећи и скупљајући боју између та два камена мешајући при том у боју мало туцаног стакла да би прах од стакла довео орпин под зрна камена. Када си успео да од боје направиш прах, наспи на њу чисте воде и рибај колико год можеш, макар га рибао десет година, само ће од тога бити бољи. Чувај се да ти та боја не дође у уста јер би се могао лоше провести.

XLVIII. О једној жутој боји која се зове ризалгало, минерална жута.

Има једна жута боја која се зове ризалгало која је по пореклу toskanska. Међу нама се не служи том бојом једино понекад на пано-у. Није је добро имати са собом. При њеном рибању се поступа као и са осталим бојама. Потребно ју је дуго рибати са чистом водом. Чувај се ње[1]).

XLIX. О особинама жуте боје која се зове шафран.

Има једна жута боја која се справља од дроге која се зове шафран. Треба је ставити у један комад ланене тканине и имати једно пола чаше јаког сирћета у које треба ставити тај шафран и тада га рибати на камену, од њега тако постаје једна лепа боја за бојење платна и свих других врста ланених тканина. Ако хоћеш да направиш зелену боју најлепшу што ју је могућно направити, узми мало зелене боје „vert de gris“ и шафрана, то јест два дела зелене и један део шафрана. За сликање траве то је најсавршенија боја која се може наћи. Она се везује за мало туткала како ћу те касније научити.

L. О жутој боји која се зове арзика.

Има једна боја која се зове арзика која је хемијски продукт и којом се мало служи.[2]) Највише се њом служе миниатуристи и више у Флоренсији него у другим местима! То је веома лака боја која се испарава на ваздуху. Није добра за зид, али се њом може служити за сликсње на пано-у. Када се меша са немачком плавом и ђалорином добија се једна лепа зелена боја. Треба је рибати као и остале боје са водом пажљиво.

LI. О зеленој боји која се зове зелена земља

Има једна зелена, природна боја, природна земља, и зове се зелена земља. Ова боја има разне особине, има

[1]) Састављена је од живог креча и арсеника.

[2]) Gumigut

мастан изглед и добра је за сликање лица, одећё, кућа и фреско, а секо, на зиду, на плочи и где год хоћеш. Рибај је на исти начин као и боје о којима сам ти говорио раније, у чистој води, колико је више рибаш у толико је боља, а када јој додаш темпере на исти начин као и болусу, о чему ћу те касније учити за позлаћивање. исто може као и болус да служи за учвршћивање позлате. Знај да се стари сликари нису сем зелене земље служили другим средством за везивање позлате на пано-у.

LII. О зеленој боји која се зове азурно зелено

Постоји једна зелена боја упола природна, упола прерађена, која се прави од „немачке плаве". Немој се бринути о томе како се она прави, купи је. Овом се бојом добро ради а секо, када је мешана са жуманцетом од јајета, за сликање дрвећа, зеленила и позадине. Осветљава се када се меша са ђалорином. Ова боја је сама по себи зрната као песак. Због плаве боје мораш је мало по мало и нежно рибати. Ако сувише изрибаш плава постане прљава и пепељаста. Треба је рибати у чистој води, а кад је готова, ставити је у један суд, насути затим чисте воде на боју и промешати све то заједно. Тада ту мешавину остави да стоји сат-два или три сата и проспи воду. Зелена боја ће бити лепша. Ако је на тај начин испереш два-три пута биће још лепша.

LIII. Како се прави зелена од орпинаи индига

Зелена боја се прави од два дела орпина и једног дела индига, рибају се заједно у чистој води. Ова боја је добра за колорисање штитова и копаља. Њом се такође служи за сликање на зидовима а секо. Она подноси једино мешање са туткалом.

LIV. Како се прави зелена од плаве и светло жуте

Једна зелена боја се прави од „немачког плавог" и ђалорина, добра је за зид и пано, туткалисана жуманцетом од јајета. Ако хоћеш да боја буде лепша стави у њу мало гумигута.

Прави се још једна добра зелена боја од „немачке плаве" и сока туцаних дивљих шљива. Тог сока се сипа у плаву боју две — три капљице и то је добра зелена боја, само не подноси ваздух, после извесног времена сок од шљива испари.

LV. Како се прави зелена боја од ултрамарин плаве.

Једна зелена боја се прави са ултрамарном и орпином Треба их мешати по овом правилу: узми најпре орпин и додај му ултрамарина, ако хоћеш да буде светлија, остави да орпин претеже а тамнију боју прави додавањем ултрамарина. Ова боја је добра на пано-у али не на зиду. У њу се ставља туткало.

LVI. О особинама зелене боје која се зове „сиво зелена" (vert-de gris).

Има једна боја која се зове сиво зелена која је у ствари врло зелена. Прави се хемиски од бакра и сирћета. — Ова боја је добра за сликање на пано-у, мешана са туткалом. Пази да је никид не приближиш белој боји, то су смртни непријатељи. Рибај је са сирћетом, то одговара њеном карактеру, а ако будеш хтео њом направити једну лепу зелену боју траве, видећеш да је угодна за око али да није трајна. Боље се може употребити за сликање на папиру или пергаменту туткалисана јајетом.

LVII. Како се прави једна зелена боја од зелене земље и беле Светог Јована или од беле боје од олова.

Мешајући зелену земљу са оловном белом и туткалишући је темпером од јаја, добија се једна лепа зелена боја жалфије за сликање на пано-у.

За сликање на зиду а фреско, зелена земља се меша са белом Св. Јована која се прави од чистог белог креча.

LVIII О белој боји Светог Јована

Ова бела боја је природна али прерађена боја. Прави се на следећи начин. Узми сасвим бео гашени греч. Када се он осуши и иситни у прах, стави га у један чанак и у току осам дана му мењај воду додајући увек свежу мешајући добро креч да из њега изађе сва масноћа. Тада од њега направи мале хлепчиће стави их на кров од куће да се сунчају. У колико су ти хлепчићи старији утолико је бела боја боља и светлија (беља). Ако хоћеш да направиш боју брзо и добро узми хлепчиће када су се осушили, изрибај их на камену са водом, поново направи хлепчиће и поново их осуши, тако учини два три пута и видећеш како ће то бити лепа бела боја. Та боја се риба са водом и захтева да буде добро рибана. Може се добро употребљавати а фреско, то јест на зиду без темпере. Без те боје се не може ништа радити нити боје инкарната нити било која мешавина боја које се употребљавају на зиду а фреско. Никад не захтева никакву темперу.

XLI Оловна бела боја

Има једна боја, хемијски продукт од олова која се зове бела. То је јака жестока боја и у хлепчићима величине једне чаше. Ако хоћеш да распознаш ону која је најфинија, узми комад одоздо са хлепчића који има облик тањирића. У колико ту боју више рибаш утолико је боља. Њом се служе за сликање на пано-у. Понеки пут се њом служи и за сликање на зиду, али чувај се од ње уколико можеш, она временом потамни. Риба са са водом и подноси све врсте туткалисања. Та боја треба да ти служи као средство за осветљавање свих боја којима радиш на пано-у исто као што ти бела св. Јована служи за сликање на зиду.

LX. О особинама „немачке плаве" боје

Плава боја је једна природна боја која се налази око жила сребра у рудницима. Има је много у Немачкој и у области Сиене Било да је у природном облику или у хелпчићима треба је иситнити највише што је могуће. Кад хоћеш том плавом да сликаш предео, треба да је рибаш мало по мало, са водом и то лежерно јер се та боја на камену понаша јако бунтовнички. Ако хоћеш њом да сликаш одећу или да правиш зелену боју као што сам ти већ говорио, треба да је више рибаш.

Та боја је добра за слнкање на зиду, а секо и на пано-у. Подноси теперу од жуманца јајета, туткало и све што хоћеш.

LXI. Како се од више боја прави једна плава која замењује немачку плаву боју.

Може се правити једна светла плава боја која личи на праву. Узме се индиго, риба се у води до савршенства, меша се са мало оловне беле за пано или са белом св. Јована ако се употребљава за слику на зиду (личи много на немачку плаву) меша се са туткалом.

LXII. О особинама и начину справљања плаве боје ултрамарина.

Ултрамарин плава је једна племенита боја. Лепа и савршенија него икоја друга. Не може се сувише похвалити нити сувише говорити о њој. Њена изврсност ме присиљава да будем опширан кад о њој говорим и да надугачко објасним како се она справља. Буди пажљив јер ће ти она бити корисна и причинити у раду задовољство. Захваљујући тој боји и злату (које полепшава све радове наше уметности) постиже се било на зиду било на паио-у висок степен лепоте.

Најпре узми једа грумен плаве боје. Ако хоћеш да познаш који је грумен најбољег квалитета, узми онај који је најплављи, пошто груменови имају на себи пеге као од пепела. Онај који има најмање пепељастих флека је најбољи. Пазн на то да то не буде немачка плава која вара очи и личи на смалт.

Измрви боју у авану од бронзе који треба да буде покривен да се боја неби расипала. Стави тај прах на камен од порфира и рибај га без воде. Набави једно покривено сито као што имају апотекари за просејавање прашкова, просеј ултрамарин кроз сито и поново га рибај (остатак). Не губи из вида то да ако ултрамарин више рибаш, он постаје лакши али није тако леп, тако снажан и тамније је боје. Лакши квалитет је кориснији за миниатуристе и за сликање у мешавинама са белом бојом. Кад си направио прах, узми код апотекара шест унчи борове смоле, три унче мостикса и три унче свежег воска на сваку ливру ултрамариневе плаве. Све то стави у један мањи читав лонац и истопи све заједно. Тада све то процеди у једну стаклену посуду кроз комад белог лаженог платна. Томе додај једну ливру ултрамариновог праха, и мешај све заједно и направи једну пасту у којој ће се све то стопити заједно. Да би могао радити са том пастом, добро намажи руке лаженим уљем. Ту пасту треба да оставиш да стоји најмање три дана и три ноћи мешајући је по мало сваког дана, исто тако је можеш оставити и петнајст или месец дана колико год хоћеш. Када будеш хтео да одатле извучеш плаву боју ради на следећи начин. Направи штапиће ни сувише дебеле ни сувише танке, дужине једне стопе сасвим округле по целој дужини, и добро углачане, тада узми твоју пасту из посуде у којој си је држао. Наспи на њу од прилике један тањир благог цеђа, и са штапићима, у свакој руци са по једним, преврћи, притискај и мешај пасту овамо-онамо, као што се прави тесто за хлеб, тачно на исти начин. Кад си то учинио и кад видиш да се је цеђ обојила добром плавом бојом, преспи га у један стаклени бокал, тада на пасту наспи једну исту количину цеђа и меси ту пасту као и малопре. Када се и други цеђ сасвим обојио, преспи га у један други стаклени бокал. Наспи нову количину цеђа и ако видиш да се цеђ још увек боји у плаво преспи је у нови бокал и тако ради догод видиш да паста више не боји цеђ. Тада можеш пасту бацити, она више није ни за шта.

Поређај на сто пред себе све ове стаклене бокале: то јест, прво, друго, треће, четврто мешање по реду којим си радио. — Промешај сваку посуду руком да неби плава боја остала услед таложења на дну, и тада ћеш моћи видети степене плаве боје из различитих по реду операција. Размисли о томе колико ти је потребно врста плаве боје, три,

четири. шест или колико хоћеш и обележи прве мешавине које су најбоље, зато што је плава у првом бокалу боља него она у другом. Тако, на пример ако си добио при спремању ултрамарина осамнаест бокала, а ако хоћеш да направиш три врсте плаве боје, узми шест првих бокала и наспи из њих боју у једну вазу, то ће бити једна врста плаве боје, исто тако и остале, али немој губити из вида да је ултрамарин из првих бокала најбољи и да вреди осам дуката једна унча. Она два последња вреде мало више од пепела.

Праксом треба да постигнеш да их можеш разликовати и немој у раду кварити ултрамарин доброг квалитета мешајући га са лошим. Сваког дана исцеди цеђ из бокала да би се ултрамарин могао осушити. Када се сасвим осушио према твојој подели коју си направио, стави га у пергамент, бешику ило кесу.

Ако минерал ултрамарина није био најбољи и ако после рибања боја није довољно богата. ево ти средства којим му можеш поправити тон. Узми мало туцаног кармина и мало дрвета од „campeche" и кувај их заједно. Најпре са дрвета остружи стаклом боју, а када га будеш кувао са цеђом додај му мало алауна у кристалу. Када је све то проврило и добило боју доброг вермијона, пре него што ћеш извадити ултрамарин из вазе (када је сасвим осушен и исцеђен) наспи на њега мало овог кармина, прстом промешај све заједно и остави га на миру док се не осуши без излагања сунцу или ватри. Када је сув стави га у пакет или бешику и биће савршено добар. За овај посао је потребна једноставна вештина да би се постигао успех. То је пре посао лепих девојака него нас људи, оне су стално у кући, постојаније су и имају финије прсте. Не веруј бабама. Кад ти треба та плава, узми количину која ти је потребна, ако ти треба плава да би насликао драперију осветљавану белом, потребно је да га мало рибаш на камену, ако хоћеш њоме да слакаш пејсаж, потребно га је још мало, врло мало да га рибаш на камену, увек са сасвим чистом водом и на чисто опраном камену. Ако ти плава боја изгледа помало тешка, узми поново мало цеђа или чисте воде, сипај у суд са ултрамарином и промешај. Тако учини два-три пута и плава ће бити добро очишћена. Нећу ти овде говорити о туткалисању, причекај и ја ћу те касније научити да правиш темперу за сваку боју за пано, за зид, гвожђе, папир, камен и за стакло.

LXIII Како је потребно да умеш правити четке

Сада када сам ти говорио редом о свим бојама које се употребљавају са четком и о начину на који се оне рибају (ове боје треба чувати у затвореном сандучету и тако да буду увек влажне, покривене водом), показаћу ти како

ћеш их употребљавати са или без темпере. Али, најпре ти је потребно да знаш на који се начин с њима ради, то јест, што се не може радити без четака.

Дакле, зауставимо се и позабави се најпре четкама које се праве на следећи начин:

LXIV Како се праве четке од веверичје длаке

У нашој уметности се употребљавају две врсте четака: четке од веверичје длаке и четке од свињске чекиње. Четке од веверичје длаке се овако праве: Узми репове од веверица (остале длаке ништа не вреде); они морају бити кувани, не пресни. То ће ти исто рећи и трговац кожом. Кад имаш те веверичје репове, извуци из њихових врхова длаке које су најдуже. Кад саставиш тако длаке са више репова, шест или осам, направи једну меку четку, добру за прављење позлате на пано-у, то јест за квашење како ћу ти ја по том показати.

Вратимо се једноставно репу: узми га у руку, ишчупај му из средине длаке које су најправије и најчвршће и мало помало направи од њих мале пакетиће; опери их у чаши чисте воде, пакет по пакет, скупи их и исцеди прстима, и исеци малим маказама. Када си припремио више пакета, покупи неколико њих, према томе колико дебелу четку хоћеш да направиш; једне прави од пера орла, друге од кокошијег пера, треће од гушчијег или голубијег. Када си направио ту поделу, поређавши их на подједнаку раздаљину са врховима у истом правцу, узми конац или свилу, направи дупли чвор, повежи длаке, сваку врсту посебно према величини четке која ти је потребна. Потом узми шупљину пера отвореног и сасеченог на врху, која одговара дебљини увезаног пакетића длаке, и увуци длаке унутра подешавајући да напољу остане само толика дужина колико је потребно да четка буде еластична; јер, уколико је четка краћа а мекша, утолико је боља и финија.

Тада направи један мали штапић од јаворовог дрвета, или кестеновог или каквог другог, гладак, чист и исечен у облику вретена, дебелог толико да се може увући у шупљину пера, дужине једног педља.

Сада знаш како се праве четке од веверичје длаке; истина, има их разних врста, било за прављење позлате, било за рад на фајансу, оне морају бити сасечене маказама и зашиљене на камену од порфира чим се мило истроше од употребе. Четку такве врсте треба тако везати да има сасвршен врх; има их које су тако мале да се не могу замислити мање, за извесне радове и цртеже јако малих димензија.

LXV. Како се праве четке од свињске чекиње.

Четке од чекиња се праве овако: узми најпре чекињу од беле свиње (она је боља него црна), и то од домаћих свиња; направи од ње једну велику четку у коју треба да уђе једна ливра те чекиње, повезану около канапом прекривеним туткалом.

Ту четку употребљавај за кречење зидова, за квашење зидова кад хоћеш да стављаш малтер; употребљавај је док год не изгуби своју тврдоћу и док год не постане мека, и то врло мека; тада је растави и направи од ње све четке разних врста које су ти потребне. Направи четке којима су врхови длака подједнаки, а зову се „флах„ четке, или дркчије, шиљате и свих величина. Потом направи дршку од дрвета као што сам ти рекао, вежи сваки пакет длака воштаним концем, увуци врх дршке у до половине увезану чекињу и настави са обмотавањем концем равномерно у правцу дршке. Све их прави на тај начин.

LXV. Начин конзервирања веверичиних репова.

Ако хоћеш да сачуваш репове од веверице, да их не поједу мољци, и да се не олињају, обмотај их глином, добро их замеси унутра, обеси их и остави. Када хоћеш да их употребиш за прављење четака, опери их добро у чистој води.

КРАЈ ДРУГОГ ДЕЛА

ТРЕЋИ ДЕО

LXVII Начин и ред којим треба радити ал фреско и колорисати лице младића

У име свете тројице, хоћу да те учим да сликаш.

По обичају почиње се са радом на зиду; зато ћу ти показати корак по корак пут који треба да следиш. Кад хоћеш да сликаш на зиду, а такав рад је најлепши и најплеменитији, узми најпре креча и песка, једно и друго добро очишћено и просејано. Ако је креч мастан и свеж, мешавина се прави од два дела песка и једног дела креча. Добро их умешај са водом у довољној количини да ти може трајати петнаест, двадесет дана. Тај малтер остави да неколико дана стоји, да из њега изађе ватра; ако је сувише плаховит, слој малтера би могао да испрска. Кад је време да ставиш слој малтера, очисти прашину са зида и накваси га добро; не можеш га сувише наквасити; узми малтер и мистрију по мистрију пређи зид у два—три слоја дотле док не добијеш равну површину. Сем тога, кад будеш хтео да радиш немој губити из вида да добро стављен слој малтера мора бити помало рапав. Тада, према сцени или фигурама, када ти се малтер осушио, узми угаљ и почни да црташ, компонујеш, постави размере служи се концем да поделиш површину[1]) и да нађеш вертикалу и хоризонталу.

Онај конац који дели површину на два дела и помоћу кога треба да нађеш вертикалу треба да има на једном крају парче олова. Тада узми један велики шестар, стави иглу од шестара на конац, и направи шестаром на доле полукруг, затим стави иглу шестара на место где се укрштају полукруг и конац од виска, и нацртај још један полукруг на више и видећеш на десној стртни да се укрштају два полукруга. Исто то направи и на левој страни и затегни један конац тако да пролази кроз оба та крста. На тај начин ћеш имати једну добру хоризонталу.

Тада нацртај угљем, као што сам ти рекао, твоју сцену или фигуру водећи рачуна о простору. Тада узми једну малу, шиљату четку од чекиње и са мало окера без тем-

[1]) Декоратери то зову „tringlirati".

пере, течним као вода, учврсти и исцртај фигуре, сенчећи онако како си радио акварелом кад си учио да црташ. Тада узми свежањ перја и отреси њиме угаљ са цртежа.

Када је то учињено, узми мало синопие без туткала и шиљатом, меком четком исцртај нос, очи, косу, све екстремитете и избочине у контурама фигуре; све фигуре треба да буду насликане у њиховим пропорцијама да би могао унапред знати то што хоћеш да колоришеш. Направи најпре ивицу или то чиме хоћеш да уоквириш слику. Узми малтер о коме смо раније говорили, добро измешај лопатом или мистријом да изгледа као каша. Тада одреди део слике који можеш тог дана свршити; јер када припремиш слој, мораш га истог дана и завршити. Истина, понекад зими за време влажних дана. на каменом зиду малтер сачува свежину један дан више. Али ако можеш не остављај за сутра јер рад а фреско, то јест онај за један дан, даје много чвршћи и бољи састав и најфинији могући рад.

Дакле, стави на један комад површине танак слој малтера (не сувише танак), добро га повежи са старим слојем, великом четком од чекиња наквашеном у води покваси слој малтера, затим једном даском широком као шака трљај окрећући је преко добро наквашеног малтера, тако да даска стањи слој тамо где је предебео и нанесе малтера тамо где је сувише танак, и изравна добро слој. Накваси га још четком ако је потребно и трљај по њему сасвим чистом мистријом свуда да би углачао слој. Тада стави конац по оном реду и мерама како си раније направио на малтеру који је одоздо. Претпоставимо да ћеш тог дана сликати само главу светитељке или неког младог свеца, или главу свете богородице: чим си углачао површину слоја, узми један мали суд од стакла, све твоје посуде треба да буду од стакла, у облику чаше за пиће са основом тешком и равном као неки добар тањирић, да се не би боје просипале. Узми у величини зрна пасуља тамног окера (има га две врсте: светли и тамни). Ако случајно немаш тамног окера, узми добро изрибан светли окер, стави га у чашу и узми црне боје у величини зрна сочива, и мешај је са окером. Узми мало боје светог Јована, у величини једне трећине зрна пасуља, и на врх ножа светлог цинобера; све то помешај заједно додавши воде да би боја била течна и бистра, и никаквог туткала.

Узми једну меку четку од чекиња направљену од пера од гуске, и том четком почни фигуру коју хоћеш да радиш мислећи на то да се лице дели на три дела, чело, нос и брада са устима. Мало помало цртај четком са мало боје коју у Флоренсији зову verdaccio, а у Сиени bazzeo. Када си већ оформио лице. ако ти изгледа да је изишло из пропорција или не одговара ономе што ти желиш, трљај

великом четком од чекиње намоченом у води, преко малтера, и тако ћеш моћи брисати и коригирати. Тада узми мало зелене земље сасвим течне у једној другој чаши и са меком четком од чекиње почни да сенчиш испод браде и на свим другим местима која треба да буду у сенци, држећи четку између палца и великог прста, прелазећи и понављајући испод усана, носа, око очију, можда са стране око носа, мало око крајева очију и према ушима, и тако прелази нежно преко лица и руку тамо где треба да дође боја меса. Затим са шиљатом четком од веверичије длаке учврсти добро све контуре носа, очију, уста, ушију оним истим вердачиом.

Има данас мајстора који када доведу лице до овог ступња, узму белу боју растворену у води и исликају рељеф лица по реду којим желе, затим ставе још мало црвене на усне и на образе, затим течним акварелом боје меса прелу преко свега тога и лице је насликано; још појачају рељеф мало са белом бојом. Такав начин није лош. Други прелу лице најпре са локалним тоном меса и потом га моделирају са мало вердачиа и бојом меса, ретуширајући белим и све је готово. Ови начини су оних људи који мало знају.

Буди уверен да је ово што ћу ти показати о начину колорисања, најисправнији начин, тако да га је велики мајстор Ђото сматрао добрим за себе. Он је имао за ученика Флорентинца Тадеа Гадиа за време 24 године, био је његов љубимац. Тадеов је наследник био Ањоло, а Ањолу сам ја био ученик дванаест година и он ме је научио том начину сликања којим је он радио свеже, лепше и боље него његов отац Тадео.

Узми најпре једну чашу; метни у њу сасвим мало беле боје светог Јована и светле Cinabreze исто толико. Разреди их чистом водом и четком од чекиње као раније прелу на лицу она места која си сенчио зеленом земљом, пропиривши ту црвену боју на усне и јагодице на образима. Мој учитељ је стављао то руменило образа више ка ушима него ка носу ради појачавања моделације лица. Стопи то руменило јагодица са бојом која га окружује. Тада узми три чаше у којима ћеш направити три различита ступња боје, то јест, најтамнију, упола светлију, од оне прве црвене боје, и две друге постепено светлије. Тада узми чашу најсветлије боје и четком од чекиње сасвим меком, узми те боје меса, исцеди четку прстима, и почни да исликаваш сав рељеф на лицу. Потом узми чашу са бојом средње светлине (полутона) сликај том бојом средње осветљена места како на лицу, тако на рукама, ногама и грудима када сликаш голо тело. Тада узми чашу са трећим степеном боје и том бојом сликај најтамније сенке

заустављајући се онде где је мешавина одузела зеленој боји њен валер; на такав начин пређи лице неколико пута, стапајући једну боју са другом, све док ти предмет не буде солидно покривен и исправно дат. Ако хоћеш да ти слика блиста од свежине пази да не прелазиш четком преко различитих степена боје сем ако хоћеш да их нежно и вешто стопиш. Радом и праксом ћеш стећи вештину, што нећеш моћи добити читањем ове књите. Када си поставио ове тонове меса, направи још једну, још светлију, скоро белу и њом пређи капке на очима, на испупчењима носа, браде и истакнутим угловима ушију. Једном четком од веверичије длаке полусувом, чистом белом бојом насликај бело у очима, врх носа и мало око ивица уста; ова испупчења треба да радиш са финоћом. Узми у другој чаши мало црне и са истом четком оивичи контуре очију изнад светле партије; нацртај ноздрве и удубљења у ушима. Узми у једној другој чаши тамне синопие, насликај контуре испод очију, контуре носа, очне капке, уста и сенку испод горње усне која треба да је мало тамнија него доња усна. Пре него што поставиш те контуре истом четком и вердачиом ретуширај косу. Истом четком и белом бојом насликај осветљена места у коси, затим једним акварелом од светлог окера благо стопи у целину тонове у коси као што си радио на лицу, четкицом са тамним окером тражи рељетност косе у сенкама, а танком четкицом светлим окером и белом светог Јована насликај светла места у коси. Најзад исцртај танко синопиом контуре и форме косе као што сам ти рекао када си сликао лице.

Оволико ће ти бити довољно да насликаш лице млађег човека.

LXVIII Како се колорише а фреско лице старца

Кад хоћеш да сликаш лице старог човека, треба да радиш истим начином као што си сликао лице младог, само што твој „вердачио" мора бити мало тамнији, исто тако и боја меса. Пређи у раду исти пут којим си ишао сликајући главу младића, исто тако и за руке, ноге и груди. Претпостављам да старац има седу косу и браду. Када си их нацртао „вердачиом" и белом бојом шиљатом четком од веверичије длаке, узми у једној чаши беле боје светог Јована и мало црне, измешај то и начини да буде течно, и једном меком добром четком од чекиње покриј широко, површински браду и косу; једном мало тамнијом мешавином исликај сенке; затим узми једну малу шиљату чётку од веверичије длаке, формирај рељефност косе и праменове браде. Том истом бојом можеш слнкати и лице.

LXIX Начин колорисања разних врста браде и косе а фреско

Ако хоћеш да сликаш косе и браде разним бојама, биле оне боје сангвина црвене или црне, које ти хоћеш потсликај их увек белом и вердачиом и превуци их (лазирај) локалним тоном како сам те малопре научио. Треба само да знаш коју боју хоћеш, а кроз праксу ћеш лако наћи начин да их направиш.

XLX Мере које треба да има савршено пропорционално људско тело

Пре него што одемо даље обрати пажњу на тачне пропорције људског тела које ћу ти изложити. О пропорцијама женског тела нећу ти говорити, оно нема ниједну правилну пропорцију. Најпре, као што сам ти већ рекао, лице се дели на три дела: један део чело, други део нос, и трећи део од носа до браде; од корена носа, преко целе дужине ока, један део, од краја ока до краја уха, један део; од једног уха до другог. дужина лица. Од браде до гркљана, до почетка врата једна од три мере; врат, дужина једне мере; од јамице на врату, међу кључњачама, до врха рамена, једна дужина лица; од рамена до лакта, једно лице, од лакта до чланка на руци једно лице и једна од три мере; шака у свој дужини једно лице. Од рупе на врату (међу кључњачама) до рупе на стомаку, једно лице; од пупка до препона једно лице; од препона до колена, два лица; од колена до чланка на нози, два лица; од чланака до стопала (до земље) једна од три мере; дужина стопала, једно лице.

Висина човека је равна распону раширених руку. Рука са шаком допире до средине бедра. Човек има у висину осам и две трећине лица. Човек има са леве стране једно ребро мање него жена. У свим људима налазе се кости. Полни орган треба да буде оне величине која је пријатна женама; тестикуле треба да буду мале лепог облика и свеже. Леп човек треба да буде црн а жена бела.

Нећу ти говорити о неразумним животињама, пошто оне, изгледа, немају одређених пропорција. Копирај их и цртај по природи колико год можеш. Видећеш, за све ово ти је потребно много праксе.

LXXI Начин којим се а фреско колорише одећа

Дакле, вратимо се једноставно нашем сликању на зиду а фреско. Било којом бојом да хоћеш да сликаш одело, потребно је да га најпре брижљиво исцрташ вердачиом, догод твој цртеж не буде јасан и одмерен. Потом, ако хоћеш дра-

перију белу, црвену, жуту или зелену, узми три чаше за боју. Претпоставимо да си изабрао црвену боју; узми цинобрезе и мало беле боје светог Јована, то ће бити један од тонова, раствори је добро водом. Остала два тона од којих ће један бити светао, то јест, додаћеш му беле боје, а другог ћеш направити мешајући боју из прве и друге чаше. Тако ћеш имати три тона. Сада узми први тон, то јест најтамнији. Једном четком од чекиња мало широм и шиљатом, сликај наборе на драперији тамо где је најтамнија сенка, никад немој сенком прелазити половину фигуре; тада узми средњи тон, покриј наборе делећи сенку, приближујући ова два тона и стапајући их до најтамнијих сенки. Затим тим полутоном сликај сенке и рељефност фигуре, пазећи увек на облик тела. Тада узми трећи, најсветлији тон, и ради њиме на исти начин као и пре, покривајући наборе, њихов покрет и сенку; тако стварај рељефност набора пазећи на положај сваког набора цртајући их добро и са осећањем, једним солидним занатом. Када си прешао два три пута фигуру сваком бојом, имајући стално у виду да ниједан тон не излази из свога места и не продире један у други изузев ако их стапаш тамо где се сливају радећи све брижљиво; узми једну другу чашу са бојом светлијом од најсветлијег од твоја три дотадашња тона, осветли њоме наборе у целини; затим чистом белом бојом заврши форму која се више истиче; чистом цинобрезом сликај најтамније партије, заврши контуре и одело које си сликао биће завршено како треба. Гледајући како се то ради боље ћеш разумети него читајући. Кад си насликао своју сцену или фигуру пусти је да се суши док креч и боја не буду сасвим суви, а ако ти буде било потребно да насликаш драперију „а секо“ ради по следећој методи.

LXXII Како се колорише на зиду „а секо“ и темперо̀м

Све боје које се употребљавају у сликању а фреско, могу такође служити и за „секо“ док међутим, има боја добрих за сликање а секо којима се не може сликати фреско. Такве су боје орпин, цинобер, немачко плаво, миниум, блајвајс, vert de gris и лак. Боје које се употребљавају а фреско су: бело светог Јована, Gialorino црно, окер, цинабрезе, синопиа, зелена земља, аметист. Боје којима се слика а фреско захтевају мешавину са белом светог Јована, зелене кад хоћеш да остане зелено — Gialorino и белу боју ако хоћеш да правиш боје жалфије. Оне боје које се не употребљавају у сликању а фреско мешају се са оловном белом, Gialorinom и понекад орпином, али овом последњом ретко; сматрам да је ова последња излишна.

Да би направио плаво осветљено белом бојом, узми опет три чаше за боју као што си радио за сликање лица и драперије бојом цинабрезе. И овог пута ћеш радити као и пре, једино што ћеш место беле боје од креча употребити оловну белу боју и додаћеш му темперу.

Има два добра начина за прављење темпере али је један бољи од другог. По првом начину узми жуманце и беланце од јајета, стави у њих неколико комадића гранчица од смокве и све заједно добро измути, сипај ту темперу у чаше са бојом, ни сувише ни премало, као што се вино разблажује водом, тада можеш употребљавати те боје, била то бела, зелена или црвена на исти начин како сам ти то показао за сликање а фреско и исто као и а фреско сликај темпером одећу, једино што нећеш чекати да ти се боје суше. Ако би ставио сувише темпере боја би пуцала и љуштила се са зида. Буди паметан и испробај ствари.

Рекао бих ти да, пре него што почнеш да сликаш црвеном или било којом другом бојом, узмеш један добро опран сунђер и једно жуманце од јајета које ћеш са белом бојом измешати у две чаше чисте воде, и тим сунђером, упола натопљеним, том темпером прећеш равномерно преко целе слике коју хоћеш да радиш „а секо“ или да њом полепшаш орнаменте у злату; када си то учинио можеш сликати преко тога слободно како хоћеш.

Друга врста темпере се прави само од жуманца од јајета. Знај да је универзална. На зиду, на пано-у; а фреско је не треба сувише стављати, али ти буди паметан и држи се средњег пута. Пре него што пођемо даље хоћу да ти покажем како се том темпером слика „а секо“, као што си чинио сликајући фреско бојом цинабрезе. Овог пута ћу те учити да то радиш ултрамарином. Узми по обичају, три чаше: у прву стави два дела ултрамарина и један део оловне беле; у трећу два дела оловне беле и један део ултрамарина, мешај и их са темпером као што сам ти рекао, затим узми једеу празну чашу, то јест која треба да буде пулутон, друга по реду, наспи у њу боје подједнаку количину из прве као и из треће чаше и добро измешај меком и фином четком од чекиње. Првом бојом, која је најтамнија, сликај сенке, наборе на драперијама који су најтамнији, по том узми полутон и њиме сликај тонове између сенке и најсветлијих партија које претављају испупчења у рељефу. Затим узми трећу боју (најсветлију), покриј и заврши наборе који су најиспупченији, мешај их добро једну са другом стапајући боје и моделирајући њима на исти начин као што сам те учио у сликању а фреско. Тада поново узми најсветлију боју додај јој беле и темпере, и сликај њоме рефлексе драперије у светлости. А са мало чисте беле боје направи

појединe најјаче рефлексе према томе како захтева човечје тело испод драперије. Чистим ултрамарином сликај у наборима најтамније сенке и постави конгуре, те тако тим начином покриј лако целу одећу према месту и боји стапајући боје нежно не дотичући и не трљајући их у једном слоју, и биће добро урађено. На исти начин се слика лаком и сваком другом бојом која се употребљава а секо.

LXXIII Начин на који се, прави боја виолет.

Ако хоћеш да направиш лепу виолетну боју, узми фини лак и ултрамарин, подједнако и једне и друге и мешај их са темпером. Тада узми три чаше као и горе и остави у чаши мало те боје за најтамније сенке, а од остале боје направи три тона за моделирање драперије, градирајући тонове тако да је сваки светлији један од другог.

LXXIV Начин сликања љубичастом бојом а фреско.

Ако хоћеш да направиш боју виолет за сликање а фреско узми индиго и аметист; мешај их без темпере као што си већ радио, направи од њих четири степена: толико ће ти бити довољно за сликање одеће.

LXXV Како се може надоместити ултрамарин у сликању а фреско.

Ако хоћеш да сликаш одећу а фреско тако да личи на ултрамарин плаво, узми индиго са белом Светог Јована, направи оне степене тонова као и раније, а на најсветлијим местима прећи а секо ултрамарином.

LXXVI Како се може сликати одећа а фреско виолет бојом која личи на лак.

Кад хоћеш да а фреско насликаш одећу виолет бојом која изгледа као да је сликана лаком, узми аметиста и беле боје светог Јована, направи степене тонова као што смо раније рекли, мешај их, стопи заједно, затим а секо ретуширај и постави акценте чистим лаком мешаним са темпером.

LXXVII Како се колорише а фреско одећа зелене боје која се прелива.

Ако хоћеш а фреско да насликаш одећу анђела која се прелива, покри површину одеће са два тона меса светлим и тамним, стапајући, их лепо једног с другим; сенке у тамнијим партијама ћеш сликати ултрамарином, а светле партије

ћеш сенчити зеленом земљом; затим ћеш ретуширати а секо. Пази на то да сав рад а фреско мора бити изведен савршено и ретуширан а секо темпером. Светле рефлексе на тој одећи сликај а фреско на исти начнн као што сам те научио да радиш остале.

LXXVIII Како се слика а фреско одећа која се прелива, звана „signerognollo“

Кад хоћеш да сликаш а фреско одећу која се прелива, узми бело светог Јована и црне, направи једну сиву боју која се зове signerognollo: њом покриј површину, светла места осветли Giallorinom или белом светог Јована; за сенке узми црну, бистер или тамно зелену боју.

LXXIX Сликање одеће која се прелива бојом лака а секо

Кад хоћеш да сликаш секо бојом која се прелива, сликај подлогу лаком, светла места бојом меса или ђалорина (светло жутом) и сликај сенке било чистим лаком било са виолет бојом, све са темпером.

LXXX Сликање одела боје окера који се прелива, а фреско или а секо

Кад хоћеш да сликаш одећу која се прелива а фреско или секо, покриј је окером; осветли светле партије белим а сенке у светлијим партијама зеленим а у тамнијим црним, виолет или тамно црвеним.

LXXXI Сликање фреско или секо одеће зване „berettino“

Да би насликао „berettino“ узми црне и окера, то јест два дела окера и један део црне. Направи степене тонова као што сам те раније учио, за фреско исто као и за секо.

LXXXII Сликање одеће а фреско или секо бојом „berettino“ која одговара боји дрвета

Да би насликао боју дрвета, узми окера, црне и синопие, два дела окера, а црне и црвене заједно у количини једног дела, направи од тога неколико ступњева за фреско, а за секо са темпером.

LXXXIII Сликање одеће немачком плавом, ултрамарином или „manteau de sainte Vierge“

Ако хоћеш да сликаш огртач свете Богородице немачком плавом, или сваку другу одећу коју хоћеш да насликаш једном солидном плавом бојом, покриј најпре а фреско огртач или одећу синопиом и црном, два дела синопие и један део црне; али најпре удуби контуре цртежа једним гвозденим шиљком или ексером, затим за фреско узми добро растворену цеђом или водом немачку плаву коју си такође мало обрадио обазриво на камену. Затим ако је плава пуна и добра боја, стави у њу мало растореног туткала, ни сувише јаког, ни сувише слабог; о њему ћу ти говорити мало касније. Стави у ту плаву још и једно жуманце од јајета; ако би ти плава боја била мало светла, стави у њу црвено жуманце какво имају јаја од кокоши са села. Све то измешај меканом четком од чекиње; пређи том бојом одећу у два три слоја. Када је површина добро покривена и све се осушило, узми мало индига и црне и осенчи наборе у драперији најбоље што умеш, покривајући површину сенки по неколико пута врхом четке. Ако хоћеш да на коленима или на другим избочинама осветлиш рељеф, можеш то учинити врло просто на тај начин што ћеш шиљатом дршком од четке састругати боју на том месту. Ако хоћеш да насликаш пејзаж или да сликаш одећу бојом ултрамарина, туткалиши га на исти начин као немачку плаву и стави га на слику у два три слоја. За сенчење набора узми мало финог лака и мало црне, туткалиши жуманцетом од јајета. Осенчи наборе племенито и најчистије што можеш, лаком и ниједном другом, и сликај најмање сенки што можеш јер ултрамарин тешко подноси присуство осталих боја.

LXXXIV Сликање а фреско или секо црне одеће калуђера или попова

Ако хоћеш да сликаш црни огртач калуђера или попа, узми чисту црну боју, направи од ње три ступња, као што сам те већ раније учио; употреби је тако а фреско а за секо јој додај темпере.

LXXXV Добар начин за колорисање планина а фреско или секо

Кад хоћеш да сликаш а фреско или секо планине, направи једну врсту „вердачиа“ састављеног од једног дела црне и два дела окера. Направи ступњеве разних боја за фреско са окером, без темпера, а за секо са оловним белим и темпером. Насликај на планини сенке и светлост по истој логици као што си сликао и фигуре. Ако хоћеш да планине

изгледају удаљене сликај их тамнијим бојама, а светлијим ако хоћеш да изгледају ближе.

LXXXVI Начин сликања дрвећа, траве, зеленила а фреско и а секо

Ако хоћеш ове планине да украсиш шумарцима, дрвећем и травом, сликај најпре стабло дрвета црном бојом са темпером, а фреско се тешко ради. Затим припреми боју лишћа, тамно зелену или плаво зелену; зелена земља није за то погодна. Изради добро лишће понављајући неколико пута, затим направи једну зелену боју са „ђалорином“ (neapelgelb) која ће бити мало светлија; сликај њом лишће, али мање, и почни да назначујеш врхове лишћа. Најзад најсветлије партије врхова на листовима покри чистом светлом жутом бојом, и видећеш како ће ти дрво бити рељефно. Пре свега када си насликао црном бојом стабло дрвета, исцртај гране, стави одоздо лишће а потом плодове; у трави насликај који цвет и мале птичице.

LXXXVII Како треба сликати куће а фреско и а секо

Кад хоћеш да сликаш зграде нацртај их у величини коју желиш, служећи се канапом разапетим преко твојих линија. Покри их а фреско или а секо течним вердачиом или зеленом земљом. Можеш сликати једну виолет, другу cignerognollo, једну зелену, другу сиву, и тако у свим бојама које ти се свиде. Тада узми један дугачак прав лењир са усеченом једном ивицом да са те стране не додирује зид, да не би повлачећи уз њега четкицом правио мрље. Тако ћеш моћи са задовољством сликати украсне орнаменте на зградама, као на пример базе, колоне, капителе, фронтоне, олтаре и све врсте украса који су један важан део наше уметности који се морају радити са љубављу. Немој сметати с ума да исти пут којим си ишао кад си сликао светло и сенку на фигурама, треба да следиш и код сликања архитектуре. Из истог разлога украси које сликаш горе на згради треба да силазе смањујући се одозго надоле; украси у средини конструкције на полуфасади треба да буду свуда равни и слични; а они на пиедасталу или на бази зграде треба да се издижу у складу и пропорцијама нагиба линије која је горе на врху.

LXXXVIII Како се по природи црта планина

Ако хоћеш добро да насликаш планину тако да она изгледа природно, узми неколико великих каменова који имају пуно прелома, који нису углачани, цртај их по природи и постављај им сенку и светло по твојој вољи.